

De voorspellende waarde van het initiële schooladvies, het toetsadvies en het definitieve schooladvies in het Nederlandse onderwijs

P. Hebbink, M.J. Warrens, E. Fleur, M.A. Dijks, en H. Korpershoek

Samenvatting

Bij de plaatsing in het Nederlandse voortgezet onderwijs wordt gebruik gemaakt van twee componenten: een schooladvies en een advies gebaseerd op een eindtoets. De school geeft eerst een initieel schooladvies, vervolgens maakt de leerling een eindtoets. Het initiële schooladvies kan naar boven worden bijgesteld als het toetsadvies hoger uitvalt. Het definitieve schooladvies, dat leidend is bij de plaatsing in het voortgezet onderwijs, is daarvoor altijd gelijk aan of hoger dan het initiële schooladvies. De huidige studie onderzoekt in welke mate het initiële schooladvies, in vergelijking met het definitieve schooladvies en het toetsadvies, de onderwijspositie van de leerling in de derde klas van het voortgezet onderwijs voorspelt. Hiervoor zijn drie recente cohorten met leerlinggegevens gebruikt. De voorspellende waarde is bestudeerd op populatieniveau en berekend voor de verschillende onderwijsniveaus. Voor alle onderwijsniveaus en cohorten geldt dat het initiële en definitieve schooladvies betere voorspellers zijn voor de onderwijspositie van de leerling in de derde klas dan het toetsadvies. Een mogelijke verklaring voor de hoge voorspellende waarde van het initiële en definitieve schooladvies is een zekere mate van pad-afhankelijkheid in het voortgezet onderwijs. Meer wetenschappelijk onderzoek naar de voorspellende waarde van andere eindtoetsen is een aanbeveling.

Kernwoorden: po-vo-overgang, schooladvies, primair onderwijs, voortgezet onderwijs, adviesbeleid, predictieve validiteit, eindtoetsen

belangrijk moment in de schoolcarrière van een leerling (Van Rens, Haelermans, Groot, & Maassen van den Brink, 2018). Het Nederlandse voortgezet onderwijs bestaat uit verschillende onderwijsniveaus, net als het voortgezet onderwijs in andere Europese landen zoals Duitsland, Frankrijk en Luxemburg. De plaatsing van een leerling op een passend startniveau in het vo is zeer belangrijk omdat tussentijdse op- en afstroom tussen de onderwijsniveaus praktisch gezien lastig is: het curriculum sluit bijvoorbeeld niet goed aan of leerlingen moeten overstappen naar een andere locatie. Daarnaast wordt een tussentijdse verandering van onderwijsniveau als een grote stap gezien door zowel leerlingen als ouders. Het schoolniveau waar een leerling in eerste instantie wordt geplaatst, blijkt dan ook een belangrijke voorspeller van het onderwijsniveau dat uiteindelijk door die leerling wordt behaald (Lenhard & Schröppel, 2014; Tolsma & Wolbers, 2010). Bovendien kan de po-vo-overgang de ontwikkeling van een leerling op cognitief en sociaal-emotioneel vlak bevorderen of belemmeren, onder andere afhankelijk van persoonlijke kenmerken van de leerling (bijv. schoolmotivatie, zelfvertrouwen) en hoe goed het onderwijsniveau bij de leerling past (Anderson, Jacobs, Schramm, & Splittgerber, 2000; Benner, 2011; Van Rooijen, Korpershoek, Vugteveen, & Opendakker, 2017).

In landen waar het voortgezet onderwijs uit verschillende onderwijsniveaus bestaat wordt de plaatsing van leerlingen in het vo in veel gevallen gebaseerd op adviezen die tot stand zijn gekomen aan het eind van het po (Glock, Krolak-Schwerdt, Klapproth, & Böhmer, 2012). In Nederland zijn er twee componenten die gebruikt worden voor de advisering bij de plaatsing van een leerling in het voortgezet onderwijs: het schooladvies gegeven in groep 8 en het toetsadvies gebaseerd op de score van een eindtoets. Er zijn verschillende eindtoetsen die scholen kunnen

1 Inleiding

1.1 De overgang van het po naar het vo

De overgang van het primair onderwijs (po) naar het voortgezet onderwijs (vo) is een

gebruiken, bijvoorbeeld de Centrale eindtoets of de IEP eindtoets (Rijksoverheid, 2020; Veldkamp, Schildkamp, Keijsers, Visscher, & De Jong, 2017). Vanaf het schooljaar 2014-2015 is het schooladvies leidend en is de verplichte afname van een eindtoets een onafhankelijk hulpmiddel bij de plaatsing van een leerling in het vo. Leerlingen ontvangen eerst een initieel schooladvies en vervolgens wordt de eindtoets afgenomen. Als het toetsadvies, gebaseerd op de score van de eindtoets, hoger is dan het schooladvies moet het initiële schooladvies door de basisschool worden heroverwogen. Bij een heroverweging kan het initiële schooladvies naar boven worden bijgesteld tot het definitieve schooladvies (Oomens, Scholten, & Luyten, 2016). Het toetsadvies is hierdoor minder bepalend dan het schooladvies omdat de toets pas wordt afgenomen nadat het initiële schooladvies is gegeven, en er slechts een heroverweging plaatsvindt als het toetsadvies hoger is dan het schooladvies.

Of er naast het schooladvies een eindtoets moet worden gebruikt en zo ja, wat dan de rol moet zijn van de eindtoets, is al jaren een discussiepunt onder wetenschappers, onderwijsprofessionals, beleidsmakers, journalisten en het algemene publiek (HP/De Tijd, 2017; Janssen, Huitsing, Ter Beek, & Timmermans, 2021; Lek & Van de Schoot, 2019; Ruijs, 2020; Timmermans, De Boer, Amsing, & Van der Werf, 2018). Onderzoek naar de voorspellende waarde van het schooladvies en het toetsadvies levert een belangrijke bijdrage aan deze discussie. Bovendien geeft onderzoek naar de voorspellende waarde van dergelijke adviezen meer inzicht in het huidige adviseringsbeleid en de toegevoegde waarde van een eindtoets. De voorspellende waarde van het definitieve schooladvies en het toetsadvies gebaseerd op de Centrale eindtoets zijn dan ook intensief bestudeerd (Dijks et al., 2020; Feron, Schils, & Ter Weel, 2016; Lek & Van de Schoot, 2019; Luyten, 2004; Warrens, Dijks, Fleur, & Korpershoek, 2019).

In tegenstelling tot kennis over de voorspellende waarde van het definitieve schooladvies en van het toetsadvies, is nog niets bekend over de voorspellende waarde van het initiële schooladvies, en of bijstelling van het

initieel schooladvies leidt tot een hogere voorspellende waarde van het definitief schooladvies. De huidige studie bestudeert de voorspellende waarde van het initiële schooladvies en vergelijkt deze met de voorspellende waarde van het toetsadvies en van het definitieve schooladvies. De vergelijking geeft mogelijk meer inzicht in de toegevoegde waarde van het toetsadvies in het huidige adviseringsbeleid ten aanzien van het heroverwegen en bijstellen van schooladviezen na de eindtoetsafname. In de huidige studie wordt de voorspellende waarde van het Initiële schooladvies voor het eerst systematische onderzocht. Daarbij wordt gebruik gemaakt van populatiegegevens van meerdere cohorten van leerlingen en gedetailleerde uitsplitsingen naar onderwijsniveau.

1.2 Initieel en definitief schooladvies

Bij de plaatsing van leerlingen in de eerste klas van het vo vindt, via het definitieve schooladvies, allocatie plaats waarbij leerlingen toegang krijgen tot het onderwijsniveau dat op dat moment het beste past bij hun capaciteiten (Hartgers, Traag, & Wielenga, 2021; Rijksoverheid, 2014). Het Nederlandse vo omvat verschillende onderwijsniveaus: vso (voortgezet speciaal onderwijs), pro (praktijk-onderwijs), vmbo-bb (basisberoepsgericht), vmbo-kb (kaderberoepsgericht), vmbo-gtl (gemengde/theoretische leerweg), havo en vwo. Het schooladvies kan een enkelvoudig advies zijn, waarbij een onderwijsniveau wordt geadviseerd, of een meervoudig advies, waarbij een combinatie van twee aanliggende onderwijsniveaus wordt geadviseerd (bijvoorbeeld vmbo-gtl/havo).

In de adviseringsprocedure wordt eerst een initieel schooladvies vastgesteld door de basisschool van de leerling. Bij het bepalen van het initiële schooladvies speelt de leerkracht van groep 8 op veel basisscholen de belangrijkste rol. Daarnaast is vaak ook een intern begeleider betrokken bij het vaststellen van het initiële schooladvies. Andere betrokkenen die door scholen worden genoemd, zijn de directie van de school en leerkrachten van eerdere leerjaren (Oomens et al., 2016). Bij de formulering van het initiële schooladvies nemen de betrokkenen meerdere aspecten van

een leerling mee. Basisscholen hebben veel ruimte om zelf te bepalen waarop zij het initiële schooladvies baseren, maar worden wel geacht het advies met voldoende gegevens te onderbouwen. Cognitieve prestaties gebaseerd op gestandaardiseerde toetsresultaten uit het leerlingvolgsysteem uit groep 6, 7 en 8 vormen voor veel scholen de belangrijkste indicatie (Naaijer et al., 2016). Andere belangrijke aspecten zijn gedragskenmerken (zoals de werkhouding) van de leerling, het zorgdossier, de resultaten op een intelligentie-onderzoek en de thuissituatie (Oomens et al., 2016; Van Rooijen et al., 2017). Leerlingen met hoger opgeleide ouders blijken gemiddeld genomen een hoger schooladvies te krijgen (Timmermans, Kuiper, & Van der Werf, 2015). Sommige leerkrachten nemen opleidingsniveau van ouders expliciet mee in hun overweging, maar dit kan ook impliciet gebeuren doordat de leerkracht de ondersteunende rol en hulpbronnen van ouders of de thuissituatie van een leerling meeweegt bij het initiële schooladvies (Van de Werfhorst, Elffers, & Karsten, 2015).

Vanaf het schooljaar 2014-2015 geeft de basisschool voor 1 maart een initieel schooladvies aan elke leerling. Vervolgens wordt tussen 15 april en 15 mei een eindtoets afgenomen. Als het toetsadvies hoger is dan het initiële schooladvies vindt een heroverweging en eventuele bijstelling van het schooladvies plaats, waarna de basisschool het definitieve schooladvies formuleert. Uit recent onderzoek blijkt dat leerlingen met een niet-Westerse migratieachtergrond een (iets) grotere kans hebben op een bijstelling. Daarnaast hebben leerlingen van ouders met een laag opleidingsniveau een (iets) kleinere kans op een bijstelling (Swart, Van den Berge, & Visser, 2019).

Het definitieve schooladvies is identiek aan het initiële schooladvies als er geen bijstelling heeft plaatsgevonden (Oomens et al., 2016). In de schooljaren 2015-2016 tot en met 2017-2018 lag het percentage heroverwegingen rond de 34% (Hartgers et al., 2021). Van de achtstegroepers die een eindtoets maakten en een hoger toetsadvies haalden dan hun initiële schooladvies ontving in 2015-2016 19,4% daadwerkelijk een bijstel-

ling. In 2016-2017 en 2017-2018 was dit 23,2% (Hartgers et al., 2021). Het definitieve schooladvies is in principe een bindend advies: leerlingen mogen niet op een lager onderwijsniveau worden geplaatst dan zij door het initiële schooladvies geadviseerd hebben gekregen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2014).

1.3 Eindtoetsen

In Nederland kunnen basisscholen kiezen voor een eindtoets die door de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is goedgekeurd. Tot schooljaar 2014-2015 was de Centrale eindtoets de enige eindtoets die gebruikt werd in Nederland. Sindsdien zijn er ook andere eindtoetsen ontwikkeld en goedgekeurd. Andere eindtoetsen die op dit moment zijn goedgekeurd zijn de ROUTE 8, de IEP eindtoets, de Dia-eindtoets en de AMN eindtoets (Rijksoverheid, 2020; Veldkamp et al., 2017). Ondanks een afname in recente jaren is de Centrale eindtoets nog steeds de meest gebruikte eindtoets onder scholen (DUO, 2019): in schooljaren 2015-2016, 2016-2017 en 2017-2018 werd de Centrale eindtoets gebruikt bij, respectievelijk, 77%, 66% en 59% van alle toetsafnames. De Centrale eindtoets is beschikbaar in een papieren versie; daarnaast bestaat er sinds 2017-2018 ook een digitale, adaptieve versie. De ROUTE 8, AMN eindtoets en Dia-eindtoets zijn digitale, adaptieve eindtoetsen, terwijl de IEP eindtoets alleen op papier wordt aangeboden.

In het Nederlandse onderwijsbeleid worden de eindtoetsen gezien als objectieve maten van de reken- en taalvaardigheid van een leerling. Een eindtoets wordt dan ook vaak een objectieve “second opinion” genoemd voor de schoolse capaciteiten van een leerling. Deze second opinion wordt voornamelijk van belang geacht voor leerlingen uit lagere sociaaleconomische milieus en/of met een migratieachtergrond, waarbij vooroordelen bij het initiële schooladvies een rol kunnen spelen (Lenhard & Schröppel, 2014).

1.4 Wat is een betere voorspeller?

Onder het huidige adviseringsbeleid is het definitieve schooladvies leidend bij de plaat-

sing van leerlingen in de brugklas. Tegenstanders van het huidige adviseringsbeleid uiten zorgen over de bijdrage van het definitieve schooladvies aan kansenongelijkheid en over subjectiviteit die mogelijk van invloed is op de totstandkoming van het definitieve schooladvies (De Boer, Bosker, & Van der Werf, 2010; Van Leest, Hornstra, Van Tartwijk, & Van de Pol, 2021). Er is aangetoond dat leerlingen met lager opgeleide ouders/verzorgers gemiddeld lagere definitieve schooladviezen ontvangen dan leerlingen met hoger opgeleide ouders/verzorgers (Luyten & Bosker, 2004; Timmermans et al., 2018). Daarnaast blijken er sterke regionale verschillen te bestaan in het definitieve schooladvies (Oomens et al., 2016). In meer stedelijke gebieden vinden er minder heroverwegingen van het initiële schooladvies plaats en wordt een initieel schooladvies met een hoger toetsadvies vaker bijgesteld dan in andere regio's (Inspectie van het Onderwijs 2018; Timmermans et al., 2018). Daartegenover staat dat de eindtoets een momentopname is waarmee geen ontwikkeling kan worden gemeten (Boone & Van Houtte, 2013). Leerlingen kunnen daarnaast trainen voor de toets waardoor de toetscore geen representatief beeld geeft van de capaciteiten van de leerling (Bisschop, Van den Berg, Van der Ven, De Geus, & Kooij, 2019). Ook worden er in het toetsadvies geen andere voorspellers van schools functioneren, zoals motivatie en werkhouding meegenomen (Rijksoverheid, 2020; HP/De Tijd, 2017).

Verschillende onderzoekers hebben de voorspellende waarde van het definitieve schooladvies en het toetsadvies gebaseerd op de Centrale eindtoets vergeleken (Dijks et al., 2020; Feron et al., 2016; Luyten, 2004; Lek & Van de Schoot, 2019; Warrens et al., 2019). Onderzoek naar de voorspellende waarde van de schooladviezen en het toetsadvies kan een belangrijke bijdrage leveren aan de discussie over de rol van de eindtoets en kan meer inzicht geven in zowel het huidige adviseringsbeleid als in de toegevoegde waarde van eindtoetsen.

In een recente studie van Dijks e.a. (2020) is de voorspellende waarde van het definitieve schooladvies en het toetsadvies gebaseerd

op de Centrale eindtoets uitgebreid bestudeerd: voor zes recente cohorten is de voorspellende waarde apart bestudeerd voor de verschillende schoolniveaus en vier opleidingsniveaus van de ouders/verzorgers. Het bleek dat het definitieve schooladvies in alle situaties een betere voorspeller was om te bepalen op welk onderwijsniveau leerlingen in de derde klas van het vo terecht kwamen dan het toetsadvies. Voor de bestudeerde cohorten had het definitieve schooladvies een gemiddelde voorspellende waarde van 75%, tegenover een voorspellende waarde van 71% voor het toetsadvies. De voorspellende waarde van het definitieve schooladvies was in veel gevallen goed en voor alle adviescategorieën acceptabel. De voorspellende waarde van het toetsadvies had voor een aantal adviescategorieën slechts een geringe voorspellende waarde, bijvoorbeeld voor de onderwijsniveaus vmbo-kb en havo (zie Dijks et al., 2020). De hoge voorspellende waarde van het definitieve schooladvies is mogelijk deels het gevolg van een zichzelf waarmakende voorspelling (Rubie-Davies, Peterson, Sibley, & Rosenthal, 2015). Als leerlingen gedurende hun schoolloopbaan op een vergelijkbaar onderwijsniveau blijven als waarop ze geplaatst zijn in de eerste klas, resulteert dit automatisch in een hoge voorspellende waarde van het definitieve schooladvies met betrekking tot het onderwijsniveau in de derde klas. Een hoge voorspellende waarde van het definitieve schooladvies is dan voornamelijk een systeemeigenschap (Dijks et al., 2020).

1.5 De huidige studie

In het debat over de huidige adviseringsprocedure is een belangrijk discussiepunt of er naast het schooladvies een eindtoets moet worden gebruikt en zo ja, wat dan de rol moet zijn van de eindtoets. Een vergelijking van de voorspellende waarde van het initiële en definitieve schooladvies kan inzicht geven in de meerwaarde van de eindtoets: leidt bijstelling van het initiële schooladvies ook tot een advies met een hogere voorspellende waarde?

In het huidige onderzoek bestudeerden we de overeenstemming tussen het initiële schooladvies, het toetsadvies, of het defini-

tieve schooladvies, en het onderwijsniveau van de leerling in de derde klas van het vo. Het onderwijsniveau in de derde klas is als uitkomstvariabele gebruikt omdat vanaf dit leerjaar bijna alle leerlingen op een homogeen onderwijsniveau zitten. Daarnaast is de onderwijspositie van een leerling in de derde klas een goede en valide voorspeller van het onderwijsniveau waarin een leerling uiteindelijk eindexamen doet (Dijks et al., 2020).

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van drie recente, grootschalige datasets met populatiegegevens, in navolging van Dijks e.a. (2020). Er zijn meerdere cohorten bestudeerd om te zien of de uitkomsten enigszins stabiel zijn over de tijd. In aanvulling op Dijks e.a. (2020) is in deze studie de voorspellende waarde van zowel het initiële schooladvies, het toetsadvies en het definitieve schooladvies bestudeerd, en zijn gegevens van recentere cohorten bekeken. De onderzoeksvragen van deze studie zijn: (1) *Wat is de voorspellende waarde van het initiële schooladvies, het toetsadvies en het definitieve schooladvies met betrekking tot het onderwijsniveau in de derde klas van het vo?* (2) *In hoeverre verschilt de voorspellende waarde van het initiële schooladvies, het toetsadvies en het definitieve schooladvies?* (3) *In hoeverre verschillen de resultaten voor de verschillende adviescategorieën?*

Op basis van de resultaten in Luyten (2004), Lek en Van de Schoot (2019) en Dijks e.a. (2020) verwachten we dat het definitieve schooladvies een goede voorspeller is van het onderwijsniveau van leerlingen in de derde klas. De voorspellende waarde van het definitieve schooladvies is daarnaast hoger voor de meervoudige adviezen en het enkelvoudig advies vwo (Dijks et al., 2020). Omdat het definitieve schooladvies leidend is bij de plaatsing van een leerling, en omdat het niveau waar een leerling wordt geplaatst een belangrijke voorspeller is van het onderwijsniveau dat uiteindelijk door die leerling wordt behaald (Lenhard & Schröppel, 2014; Tolsma & Wolbers, 2010), verwachten we dat de voorspellende waarde van het initiële schooladvies lager is dan de voorspellende waarde van het definitieve schooladvies. Tot slot verwachten we op basis van de resultaten in

Dijks e.a. (2020) dat de voorspellende waarde van het toetsadvies lager is dan de voorspellende waarde van het definitieve schooladvies, en dat de voorspellende waarde van het toetsadvies voor een aantal adviescategorieën zeer beperkt is.

2 Methode

2.1 Participanten

We hebben gegevens gebruikt van leerlingen die de basisschool of de speciale basisschool hebben afgerond in 2015-2016, 2016-2017 en 2017-2018. De leerlingen die zijn meegenomen in het onderzoek zaten in de derde klas van het vo in 2018-2019, 2019-2020 en 2020-2021. We duiden de drie cohorten aan met A, B en C.

De data voor deze studie zijn verzameld door Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Leerlingen die in de eerste of tweede klas zijn blijven zitten of gestopt zijn op het voortgezet onderwijs zijn niet meegenomen in het onderzoek. Het percentage zittenblijvers was 4.8%, 5.1% en 3.7% voor, respectievelijk, cohort A, B en C. Het percentage schoolverlaters was voor alle drie de cohorten minder dan .1%. Om de voorspellende waarde van de schooladviezen en het toetsadvies beter te kunnen vergelijken, zijn leerlingen met een definitief schooladvies voor voortgezet speciaal onderwijs of praktijkonderwijs niet in de analyses opgenomen. Voor de berekening van de voorspellende waarde van het toetsadvies zijn alle leerlingen die in de betreffende schooljaren de Centrale eindtoets, de ROUTE 8, de IEP eindtoets, de Dia-eindtoets of de AMN eindtoets hebben gemaakt meegenomen in de analyses.

Tabel 1 geeft de aantallen afgegeven adviezen weer, uitgesplitst naar het initiële schooladvies, het toetsadvies en het definitieve schooladvies, apart voor de drie schooljaren. In ieder schooljaar waren er totaal iets meer leerlingen met een definitief schooladvies dan een initieel schooladvies. Een deel van de leerlingen met als initieel schooladvies praktijkonderwijs heeft als definitief schooladvies vmbo-bb ontvangen, en zijn daardoor toegevoegd bij de berekeningen van

Tabel 1

Aantallen afgegeven initiële en definitieve schooladviezen en toetsadviezen per schooljaar

Advies	2015-2016			2016-2017			2017-2018		
	IA	TA	DA	IA	TA	DA	IA	TA	DA
Totaal	172,565	164,398	172,620	166,051	158,343	166,114	165,376	156,958	165,450
vmbo-bb	14,328	9,752	13,475	12,169	14,123	11,408	11,731	10,416	10,975
vmbo-bb/kb	5,261	17,794	5,114	6,141	14,416	5,926	6,397	13,138	6,166
vmbo-kb	20,225	12,414	18,670	17,052	8,755	15,694	16,730	11,241	15,546
vmbo-kb/gtl	4,329	2,792	4,277	5,955	1,825	5,587	6,367	14,111	5,986
vmbo-gtl	36,390	21,586	35,732	30,968	19,687	30,368	30,244	9,690	29,340
vmbo-gtl/ havo	10,988	21,235	11,356	13,983	20,907	13,982	14,365	19,728	14,509
havo	34,594	21,796	35,085	30,146	19,747	30,925	29,884	21,935	30,780
havo/vwo	12,270	25,482	13,065	15,503	25,427	16,252	15,866	25,832	16,657
vwo	34,180	31,547	35,846	34,134	33,456	35,972	33,792	30,867	35,491

Noot: IA = Initieel schooladvies; TA = toetsadvies; DA = definitief schooladvies.

het definitieve schooladvies. Verder zijn er over het algemeen veel meer enkelvoudige schooladviezen afgegeven dan meervoudige schooladviezen (Korpershoek et al., 2021).

Zoals te verwachten was op basis van het huidige adviseringsbeleid, gold voor ieder cohort dat er gemiddeld hogere definitieve schooladviezen dan initiële schooladviezen zijn afgegeven: minder definitieve schooladviezen vmbo-bb, vmbo-bb/kb, vmbo-kb, vmbo-kb/gtl en vmbo-gtl, en meer definitieve schooladviezen havo, havo/vwo en vwo. In het schooljaar 2015-2016 is het onderwijsniveau vwo bijvoorbeeld vaker als definitief schooladvies gegeven (35,846) dan als initieel schooladvies (34,180). Dit betekent dat voor 1,666 leerlingen het initiële advies havo/vwo (of lager) is bijgesteld naar vwo. In hetzelfde schooljaar is havo/vwo vaker als definitief schooladvies gegeven (13,065) dan als initieel schooladvies (12,270). Dit betekent dat het initiële schooladvies havo (of lager) vaker is bijgesteld naar het definitieve schooladvies havo/vwo, dan het initiële schooladvies havo/vwo is bijgesteld naar het definitieve schooladvies vwo.

2.2 Variabelen

Het initiële schooladvies, het toetsadvies, en het definitieve schooladvies zijn categorische variabelen met als categorieën de enkelvoudige adviezen vmbo-bb, vmbo-kb, vmbo-gtl,

havo en vwo, en de meervoudige adviezen vmbo-bb/kb, vmbo-kb/gtl, vmbo-gtl/havo en havo/vwo (zie ook de eerste kolom van Tabel 1). Het onderwijsniveau in de derde klas van het vo is ook een categorische variabele met als categorieën vmbo-bb, vmbo-kb, vmbo-gtl, havo en vwo.

Het resultaat van een eindtoets wordt voor iedere leerling uitgedrukt in een standaard-score. In deze studie is de standaard-score van iedere leerling geconverteerd naar een toetsadvies, gebaseerd op de conversietabellen van de desbetreffende jaren (College voor Toetsen en Examen, 2019).

2.3 Analyse

Om de voorspellende waarde van beide schooladviezen en het toetsadvies te bepalen, is de proportie overeenstemming tussen het advies en het onderwijsniveau van de leerling in de derde klas berekend. Dit getal is gelijk aan de proportie leerlingen die in de derde klas op het voortgezet onderwijs op hetzelfde onderwijsniveau zaten als hun initiële schooladvies, toetsadvies of definitieve schooladvies. Voor leerlingen met een meervoudig advies worden beide geadviseerde onderwijsniveaus als overeenstemmend gerekend. Bijvoorbeeld, als het definitieve schooladvies vmbo-gtl/havo was, dan worden de onderwijsniveaus vmbo-gtl en havo beide als in overeenstemming met het advies gerekend. De proportie van overeenstemming is bere-

kend voor alle drie de cohorten, en voor het initiële schooladvies, toetsadvies en definitieve schooladvies.

Vervolgens is er gekeken naar de proporties leerlingen die in klas 3 op een onderwijsniveau onder of boven het niveau van hun advies zaten. Deze resultaten zijn geanalyseerd voor het initiële schooladvies, toetsadvies en definitieve schooladvies. Daarbij is gekeken naar de hoeveelheid leerlingen die een onderwijsniveau hoger of lager zaten dan hun advies ten opzichte van het totaal aantal leerlingen met een desbetreffend advies. Bijvoorbeeld, leerlingen die het definitieve schooladvies havo kregen maar op vmbo-bb, vmbo-kb of vmbo-gtl in klas 3 zaten werden gezien als leerlingen die op een lager niveau zaten dan hun definitieve schooladvies.

Omdat er sprake is van populatiegegevens, zijn er geen statistische toetsen uitgevoerd. De voorspellende waarde van de schooladviezen en het toetsadvies en eventuele verschillen tussen de proporties zijn alleen beschreven met effectgroottes. De volgende richtlijnen zijn gebruikt voor de interpretatie van de voorspellende waarde: lager dan .60 wordt gezien als een slechte voorspellende waarde, tussen .60 en .70 is een matige voorspellende waarde, tussen .70 en .80 als een goede voorspellende waarde, en hoger dan .80 wordt gezien als een zeer goede voorspellende waarde. Een verschil tussen proporties gelijk of kleiner dan .02 wordt gezien als zeer klein. Daarnaast wordt een verschil tussen .02 en .05 gezien als klein, een verschil tussen .05 en .10 als matig, en een verschil groter dan .10 als groot (Dijks et al., 2020).

3 Resultaten

3.1 Voorspellende waarde op populatieniveau

Tabel 2 geeft de proporties overeenstemming tussen het initiële schooladvies, het toetsadvies of het definitieve schooladvies, en het onderwijsniveau van de leerlingen in klas 3 van het vo, uitgesplitst voor de drie cohorten. De bovenste rij met getallen van Tabel 2 geeft de overeenstemming die geldt voor de gehele populaties. De voorspellende waarde van het initiële en definitieve schooladvies is goed

voor elk cohort; het toetsadvies heeft een goede voorspellende waarde voor cohorten B en C. Zoals verwacht geldt voor elk cohort dat de voorspellende waarde van het initiële schooladvies en die van het toetsadvies lager zijn dan de voorspellende waarde van het definitieve schooladvies. Daarnaast valt op dat de voorspellende waarde van het toetsadvies lager is dan de voorspellende waarde van het initiële schooladvies. De verschillen in de drie cohorten tussen de voorspellende waarde van het initiële en definitieve schooladvies zijn zeer klein (.013-.017). Voor de populaties zijn beide schooladviezen ongeveer een even goede voorspeller te noemen. De verschillen in voorspellende waarde tussen het initiële schooladvies en het toetsadvies zijn matig (.062-.093), en de verschillen in voorspellende waarde tussen het toetsadvies en het definitieve schooladvies zijn matig tot groot (.079-.106).

De totale proporties laten daarnaast een duidelijke stijging van voorspellende waarde zien van cohort A naar cohort C, voor zowel het initiële schooladvies (van .747 naar .784) als het definitieve schooladvies (van .764 naar .799). Dit kan onder andere worden verklaard door de toename van het aandeel meervoudige adviezen over de jaren heen (Korpershoek et al., 2021). Voor de data in deze studie (zie Tabel 1) steeg het percentage meervoudige initiële schooladviezen van 19% naar 25% en vervolgens naar 26%. Het percentage meervoudige definitieve schooladviezen steeg van 20% naar 25% en vervolgens naar 26%.

3.2 Voorspellende waarde per adviescategorie

Regels 4-12 van Tabel 2 geven de proporties overeenstemming tussen de adviezen en het onderwijsniveau van de leerlingen in klas 3 van het vo, uitgesplitst voor de enkelvoudige en meervoudige adviezen, en uitgesplitst per cohort. Voor beide schooladviezen en het toetsadvies, en alle cohorten, geldt dat de proporties overeenstemming van de enkelvoudige adviezen vmbo-bb, vmbo-kb, vmbo-gtl en havo over het algemeen een stuk lager zijn dan de proporties overeenstemming van de meervoudige adviezen vmbo-bb/kb, vmbo-kb/gtl, vmbo-gtl/havo en havo/vwo. Dit komt

Tabel 2

Proprieties overeenstemming tussen initieel schooladvies, toetsadvies en definitief schooladvies, en onderwijsniveau in klas 3, voor drie cohorten

Advies	Cohort A			Cohort B			Cohort C		
	IA	TA	DA	IA	TA	DA	IA	TA	DA
Totaal	.747	.685	.764	.770	.677	.783	.784	.705	.799
vmbo-bb	.679	.592	.709	.694	.491	.728	.692	.561	.724
vmbo-bb/kb	.879	.715	.909	.883	.657	.909	.887	.718	.914
vmbo-kb	.607	.365	.658	.629	.381	.680	.646	.418	.697
vmbo-kb/gtl	.922	.815	.924	.920	.829	.926	.925	.807	.935
vmbo-gtl	.707	.573	.731	.721	.581	.742	.725	.569	.752
vmbo-gtl/ havo	.930	.846	.934	.924	.842	.927	.936	.844	.940
havo	.628	.451	.637	.639	.462	.645	.672	.478	.680
havo/vwo	.927	.842	.918	.925	.836	.919	.934	.855	.927
vwo	.855	.812	.849	.846	.794	.839	.853	.793	.847

Noot: IA = Initieel schooladvies; TA = toetsadvies; DA = definitief schooladvies; cohort A = advies in 2015-2016, klas 3 in 2018-2019; cohort B = advies in 2016-2017, klas 3 in 2019-2020; cohort C = advies in 2017-2018, klas 3 in 2020-2021.

voor een groot deel door de manier waarop de getallen worden berekend.

Voor zowel het initiële schooladvies als het definitieve schooladvies, en voor ieder cohort, geldt dat de voorspellende waarde van de vier meervoudige adviezen en het enkelvoudige advies vwo zeer goed is. Van de meervoudige schooladviezen heeft vmbo-bb/kb de laagste voorspellende waarde (.879-.914) en vmbo-gtl/havo de hoogste voorspellende waarde (.924-.940), maar bij beide meervoudige adviezen is feitelijk sprake van een zeer goede voorspellende waarde. Bij de enkelvoudige schooladviezen heeft vmbo-kb de laagste voorspellende waarde (.607-.697), en heeft vwo de hoogste voorspellende waarde (.839-.855). Voor het toetsadvies geldt, voor ieder cohort, dat alleen de meervoudige adviezen vmbo-kb/gtl (.807-.829), vmbo-gtl/havo (.842-.846) en havo/vwo (.836-.855) een zeer goede voorspellende waarde hebben. De voorspellende waarde van het meervoudige advies vmbo-bb/kb (.657-.718) is matig tot goed, en de voorspellende waarde van het enkelvoudige advies vwo (.793-.812) is goed tot zeer goed. De voorspellende waarde van de overige enkelvoudige adviezen vmbo-bb (.491-.592), vmbo-kb (.365-.418), vmbo-gtl (.569-.581) en havo (.451-.478) is echter slecht.

Vergelijken we het initiële en definitieve schooladvies dan valt op dat, voor alle bestudeerde cohorten, het definitieve schooladvies een hogere voorspellende waarde heeft dan het initiële schooladvies voor de adviescategorieën vmbo-bb, vmbo-bb/kb, vmbo-kb, vmbo-kb/gtl, vmbo-gtl, vmbo-gtl/havo en vmbo-gtl/havo. Voor de niveaus havo/vwo en vwo is dit andersom, het initiële schooladvies heeft een hogere voorspellende waarde dan het definitieve schooladvies. De verschillen tussen het initieel en definitief schooladvies zijn klein voor vmbo-bb (.030-.034), vmbo-bb/kb (.026-.030) en vmbo-gtl (.021-.027). Daarnaast zijn de verschillen tussen het initieel en definitief schooladvies zeer klein voor vmbo-kb/gtl (.002-.010), vmbo-gtl/havo (.003-.004), havo (.006-.009), havo/vwo (.006-.009) en vwo (.006-.007). De grootste verschillen tussen het initieel en definitief schooladvies vinden we voor vmbo-kb, waarbij het verschil voor alle drie de cohorten gelijk is (.051).

De verschillen in voorspellende waarde tussen het initiële schooladvies en definitieve schooladvies zijn groter bij de adviescategorieën vmbo-bb, vmbo-bb/kb en vmbo-kb, dan bij de onderwijsniveaus vmbo-gtl/havo, havo, havo/vwo en vwo. Bij de hogere adviezen is de meerwaarde van de bijstellingen

van het initiële schooladvies zeer beperkt. De bijstellingen verhogen de voorspellende waarde slechts in geringe mate (vmbo-gtl/havo en havo) of verlagen zelfs de voorspellende waarde (havo/vwo en vwo).

Als we het initiële schooladvies vergelijken met het toetsadvies dan valt op dat, voor alle drie de cohorten en alle onderwijsniveaus, het initiële schooladvies een hogere voorspellende waarde heeft dan het toetsadvies. De verschillen tussen de voorspellende waarde van het initiële schooladvies en het toetsadvies zijn klein tot matig voor vwo (.043-.060), matig voor vmbo-gtl/havo (.082-.092) en havo/vwo (.079-.089), matig tot groot voor vmbo-bb (.087-.203) en vmbo-kb/gtl (.091-.118), maar groot voor vmbo-bb/kb (.164-.226), vmbo-kb (.228-.242), vmbo-gtl (.134-.156), en havo (.177-.194). Ook het definitieve schooladvies heeft voor alle drie de cohorten en alle adviescategorieën, een hogere voorspellende waarde dan het toetsadvies. De verschillen zijn vergelijkbaar met de verschillen tussen het initiële schooladvies en het toetsadvies. Dijks e.a. (2020) vonden in hun vergelijking tussen de voorspellende waarde van het definitieve schooladvies en het toetsadvies gebaseerd op de Centrale eindtoets vergelijkbare resultaten.

3.3 Onder en boven het advies

Tabellen 3, 4 en 5 geven voor, respectievelijk, het initiële schooladvies, het toetsadvies en het definitieve schooladvies, de proporties

leerlingen die in klas 3 in een onderwijsniveau onder of boven het niveau van het advies zaten. Leerlingen met een advies vmbo-bb en vmbo-bb/kb kunnen niet onder dit advies uitkomen in het reguliere voortgezet onderwijs. Daarom worden voor deze adviezen alleen de proporties leerlingen getoond die in de derde klas boven het advies uitkwamen. Daarnaast kunnen leerlingen met een advies havo/vwo en vwo in deze studie niet boven het advies uitkomen. Voor deze adviezen worden daarom alleen de proporties leerlingen getoond die in de derde klas onder het advies uitkwamen.

Gegeven de eerder gepresenteerde resultaten, dat voor zowel het initiële schooladvies als het definitieve schooladvies, en voor ieder cohort, de voorspellende waarde van de vier meervoudige adviezen en het enkelvoudige advies vwo zeer goed bleek, zijn de proporties leerlingen die onder en boven deze adviezen uitkwamen relatief klein. We bespreken daarom voor het initiële schooladvies en definitieve schooladvies alleen de enkelvoudige schooladviezen vmbo-bb, vmbo-kb, vmbo-gtl en havo in meer detail.

Van de leerlingen met het initiële schooladvies vmbo-bb komt een aanzienlijk deel in de derde klas boven het advies uit (.306-.321). Bij het toetsadvies vmbo-bb liggen deze proporties nog hoger (.408-.509) terwijl bij het definitieve schooladvies deze proporties enigszins lager zijn (.272-.291). Van de leerlingen met het advies vmbo-kb komt in de

Tabel 3

Proporties leerlingen die in de derde klas in een onderwijsniveau zaten onder/boven hun initiële schooladvies

	Cohort A		Cohort B		Cohort C	
	Onder	Boven	Onder	Boven	Onder	Boven
vmbo-bb		.321		.306		.308
vmbo-bb/kb		.121		.117		.113
vmbo-kb	.110	.283	.112	.259	.096	.258
vmbo-kb/gtl	.043	.035	.041	.038	.035	.040
vmbo-gtl	.120	.173	.128	.151	.115	.160
gtl/havo	.037	.033	.046	.031	.036	.028
havo	.188	.184	.204	.156	.182	.146
havo/vwo	.073		.075		.066	
vwo	.145		.154		.147	

Noot: cohort A = advies in 2015-2016, klas 3 in 2018-2019; cohort B = advies in 2016-2017, klas 3 in 2019-2020; cohort C = advies in 2017-2018, klas 3 in 2020-2021.

Tabel 4

Proporties leerlingen die in de derde klas in een onderwijsniveau zaten onder/boven hun toetsadvies

	Cohort A		Cohort B		Cohort C	
	Onder	Boven	Onder	Boven	Onder	Boven
vmbo-bb		.408		.509		.439
vmbo-bb/kb		.285		.343		.282
vmbo-kb	.083	.551	.079	.539	.097	.485
vmbo-kb/gtl	.126	.059	.055	.116	.034	.159
vmbo-gtl	.229	.198	.247	.172	.225	.206
gtl/havo	.095	.058	.101	.057	.092	.064
havo	.352	.197	.376	.161	.349	.173
havo/vwo	.158		.164		.145	
vwo	.188		.206		.207	

Noot: cohort A = advies in 2015-2016, klas 3 in 2018-2019; cohort B = advies in 2016-2017, klas 3 in 2019-2020; cohort C = advies in 2017-2018, klas 3 in 2020-2021.

Tabel 5

Proporties leerlingen die in de derde klas in een onderwijsniveau zaten onder/boven hun definitieve schooladvies

	Cohort A		Cohort B		Cohort C	
	Onder	Boven	Onder	Boven	Onder	Boven
vmbo-bb		.291		.272		.276
vmbo-bb/kb		.091		.091		.086
vmbo-kb	.121	.221	.124	.196	.108	.196
vmbo-kb/gtl	.051	.025	.050	.024	.040	.026
vmbo-gtl	.133	.136	.145	.113	.132	.116
gtl/havo	.044	.022	.054	.019	.042	.018
havo	.205	.157	.230	.126	.202	.118
havo/vwo	.082		.081		.073	
vwo	.151		.161		.153	

Noot: cohort A = advies in 2015-2016, klas 3 in 2018-2019; cohort B = advies in 2016-2017, klas 3 in 2019-2020; cohort C = advies in 2017-2018, klas 3 in 2020-2021.

derde klas een groter deel boven het advies uit dan onder het advies. Dit geldt voor alle cohorten en zowel voor het initiële schooladvies (onder: .096-.112; boven: .258-.283), het toetsadvies (onder: .079-.083; boven: .485-.551) als voor het definitieve schooladvies (onder: .108-.124; boven: .196-.221). Bij het toetsadvies vmbo-kb komt in cohorten A en B meer dan de helft van de leerlingen boven het advies uit.

Bij leerlingen met een vmbo-gtl advies vinden we een duidelijk verschil tussen het initiële en definitieve schooladvies. Van de leerlingen met initieel schooladvies vmbo-gtl komt in de derde klas een groter deel boven

het schooladvies uit dan onder het advies (onder: .115-.128; boven: .151-.173). Bij het definitieve schooladvies komt bij cohorten B en C in de derde klas juist een groter deel onder het advies vmbo-gtl uit (onder: .132-.145; boven: .113-.116). Bij cohort A zijn de proporties nagenoeg even groot (onder: .133; boven: .136). Bij het toetsadvies vmbo-gtl komt ook een groter deel onder het advies uit dan boven het advies (onder: .225-.247; boven: .172-.206). Tot slot komt bij leerlingen met een havo-advies in de derde klas een groter deel onder het advies uit dan boven het advies. Dit geldt voor alle cohorten en zowel voor het initiële schooladvies (onder: .182-

.204; boven: .146-.184), het toetsadvies (onder: .349-.376; boven: .161-.197) als voor het definitieve schooladvies (onder: .202-.230; boven: .118-.157).

4 Discussie

4.1 Conclusies

In het debat over de huidige adviseringsprocedure is een belangrijk discussiepunt of er naast het schooladvies een eindtoets moet worden gebruikt en zo ja, wat dan de rol moet zijn van de eindtoets. Om nieuwe input te krijgen voor het debat is er in deze studie gekeken hoe goed het initiële schooladvies, het toetsadvies en het definitieve schooladvies, het onderwijsniveau van leerlingen in de derde klas van het vo voorspellen. De huidige studie was de eerste studie waarin de voorspellende waarde van het initiële schooladvies is bestudeerd. Hierbij is gebruik gemaakt van populatiegegevens van meerdere cohorten van leerlingen en gedetailleerde uitsplitsingen naar onderwijsniveau.

Op populatieniveau is de voorspellende waarde van het initiële en definitieve schooladvies goed, voor elk cohort; het toetsadvies heeft ook een goede voorspellende waarde voor cohort C, maar voor cohorten A en B is de voorspellende waarde slechts matig tot goed. Per adviescategorie zijn de verschillen ook groot. Voor zowel het initiële schooladvies als het definitieve schooladvies, en voor ieder cohort, geldt dat de voorspellende waarde van de vier meervoudige adviezen en het vwo-advies zeer goed is, de voorspellende waarde van vmbo-gtl goed is, en de voorspellende waarde van vmbo-kb en havo slechts matig is. Voor het toetsadvies geldt, voor ieder cohort, dat alleen de meervoudige adviezen vmbo-kb/gtl, vmbo-gtl/havo en havo/vwo een zeer goede voorspellende waarde hebben. De voorspellende waarde van het meervoudig advies vmbo-bb/kb is matig tot goed, en de voorspellende waarde van het vwo-advies is goed tot zeer goed. De voorspellende waarde van de enkelvoudige toetsadviezen vmbo-bb, vmbo-kb, vmbo-gtl en havo is echter slecht.

Omdat het definitieve schooladvies leidend is bij de plaatsing van een leerling, en

omdat het niveau waar een leerling wordt geplaatst een belangrijke voorspeller is van het onderwijsniveau dat uiteindelijk door die leerling wordt behaald (Lenhard & Schröpel, 2014; Tolsma & Wolbers, 2010), verwachtten we dat de voorspellende waarde van het initiële schooladvies lager was dan de voorspellende waarde van het definitieve schooladvies. De bevindingen op populatieniveau zijn in lijn met deze hypothese. Het verschil tussen het initiële en definitieve schooladvies is echter zeer klein, en voor de populaties zijn beide schooladviezen ongeveer een even goede voorspeller te noemen.

Een bijzondere bevinding is dat het definitieve schooladvies de hoogste voorspellende waarde heeft voor alle adviescategorieën van vmbo-bb tot en met havo, maar het initiële schooladvies de hoogste voorspellende waarde heeft voor de adviezen havo/vwo en vwo. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat bij de definitieve schooladviezen havo/vwo en vwo er, ten opzichte van de initiële schooladviezen, leerlingen bij gekomen zijn die het 'voordeel van de twijfel' krijgen, maar voor wie het onderwijsniveau in het vo toch te hoog blijkt. Bij leerlingen die het 'voordeel van de twijfel' krijgen en een hoger definitief advies (havo/vwo, vwo) ontvingen, speelt mogelijk druk van hun (veelal hoogopgeleide) ouders richting de school een rol. Daarnaast geldt dat de verschillen in voorspellende waarde tussen het initiële schooladvies en definitieve schooladvies over het algemeen iets groter zijn bij de adviescategorieën vmbo-bb, vmbo-bb/kb en vmbo-gtl, dan bij de adviescategorieën vmbo-kb/gtl, vmbo-gtl/havo, havo, havo/vwo en vwo. Bij de laatste groep is de meerwaarde van de bijstellingen van het initiële schooladvies zeer beperkt. De bijstellingen verhogen de voorspellende waarde slechts in een geringe mate (vmbo-gtl/havo en havo) of verlagen zelfs de voorspellende waarde (havo/vwo en vwo). Daartegenover staat dat een optimistischere (hogere) plaatsing van leerlingen in het vo ze mogelijk wel een kansrijkere omgeving geeft.

Een andere bijzondere bevinding is dat zowel het initiële schooladvies als het definitieve schooladvies voor alle adviescategorieën een hogere voorspellende waarde hebben dan

het toetsadvies, en dat dit geldt voor alle, in deze studie bestudeerde, cohorten. Voor de adviezen vmbo-bb/kb, vmbo-kb, vmbo-gtl en havo is het verschil in voorspellende waarde zelfs groot. Voor het definitieve schooladvies sluit deze bevinding aan bij eerdere bevindingen (Luyten, 2004; Dijks et al., 2020). Voor het initiële schooladvies is de bevinding geheel nieuw. Dit resultaat voegt nieuwe objectieve informatie toe aan het debat over welke component het meeste gewicht moet hebben in het adviseringsbeleid. Niet alleen het definitieve schooladvies, dat mogelijk is bijgesteld op basis van het toetsadvies, heeft een hogere voorspellende waarde, maar ook het initiële, niet-bijgestelde schooladvies heeft een hogere voorspellende waarde dan het toetsadvies.

De hoge voorspellende waarde van het initiële en definitieve schooladvies zou veroorzaakt kunnen worden door een zekere mate van pad-afhankelijkheid in het vo. Het definitieve schooladvies is leidend bij de plaatsing in het vo, en het niveau waar een leerling wordt geplaatst in het vo is een belangrijke voorspeller van het onderwijsniveau dat uiteindelijk door die leerling wordt behaald (Lenhard & Schröppel, 2014; Tolsma & Wolbers, 2010). Als leerlingen gedurende hun schoolloopbaan op hetzelfde onderwijsniveau blijven zitten, resulteert dit automatisch in een hoge voorspellende waarde van het definitieve schooladviezen met betrekking tot het onderwijsniveau in de derde klas. Omdat er relatief weinig bijstellingen zijn van het initiële schooladvies (Hartgers et al., 2021) komen het initiële schooladvies en definitieve schooladvies redelijk sterk overeen. De hoge voorspellende waarde van het initiële schooladvies kan daarom, net als bij het definitieve schooladvies, deels ook veroorzaakt worden door dezelfde pad-afhankelijkheid in het vo. Een hoge voorspellende waarde van het initiële en definitieve schooladvies is bij een sterke pad-afhankelijkheid voornamelijk een systeemeigenschap, zoals al werd benoemd in de inleiding. Er zou dus inderdaad sprake kunnen zijn van een zichzelf waarmakende voorspelling (Rubie-Davies et al., 2015), wat het belang van aanvullend onderzoek naar de effecten van de huidige adviseringsprocedure onderstreept.

In de huidige studie is vooral gekeken naar verschillen in de voorspellende waarde van de schooladviezen en het toetsadvies. Een opvallende bevinding is daarnaast dat de drie adviezen onderling (initieel advies, toetsadvies, definitief advies) een redelijke hoge overeenstemming hebben. De verschillen in voorspellende waarde zijn weliswaar wat groter voor het toetsadvies en het definitieve schooladvies, maar de overeenstemming tussen het toetsadvies en het definitieve schooladvies is, in termen van gewogen kappa met kwadratische gewichten (De Raadt et al., 2021), redelijk hoog te noemen, namelijk gelijk aan .80 voor schooljaren 2015-2016 en 2017-2018 en .78 voor schooljaar 2016-2017.

4.2 Aanbevelingen en limitaties

De voorspellende waarde van zowel het initiële schooladvies als het definitieve schooladvies is ruim voldoende voor de enkelvoudige adviezen vmbo-kb en havo. Voor leerlingen met deze adviezen is het minder eenduidig welk niveau ze uiteindelijk aankunnen. Daarnaast zijn de verschillen tussen de voorspellende waarde van het initiële schooladvies en het definitieve schooladvies het grootst voor het schoolniveau vmbo-kb. De huidige studie geeft geen inzichten in de redenen waarom dit het geval is. Op dit punt is er meer wetenschappelijk onderzoek nodig waarin mogelijke relevante leerling kenmerken worden bestudeerd, zowel cognitieve als niet-cognitieve indicatoren en diverse achtergrondkenmerken (Anderson et al., 2000; Benner, 2011; Van Rooijen et al., 2017).

Voor de onderwijspraktijk is het een aanbeveling om meer aandacht te besteden aan de totstandkoming van de schooladviezen vmbo-kb en havo. Van de leerlingen met een schooladvies vmbo-kb komt in de derde klas een groter deel boven het advies uit dan onder het advies. Een deel van de leerlingen met advies vmbo-kb kan vaak blijktbaar meer dan wat er van ze verwacht wordt in groep 8. Op basis van de bevindingen in de huidige studie is het mogelijk beter om het advies vmbo-kb vaker bij te stellen tot een meervoudig advies vmbo-kb/gtl. Van de leerlingen met een schooladvies havo komt in de derde

klas juist een groter deel onder het advies uit dan boven het advies. Een deel van de leerlingen met een schooladvies havo lijkt daarmee enigszins overschat te worden. Een aanbeveling is om het initiële schooladvies havo vaker te laten uitkomen op het meervoudige initiële schooladvies vmbo-gtl/havo. Deze aanbevelingen sluiten aan bij de algemenere aanbeveling van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2020) om vaker meervoudige adviezen te geven en om in het vo met heterogene brugklassen te werken, zodat het selectiemoment wordt uitgesteld.

Een bijstelling is een combinatie van twee factoren: een verplichte heroverweging in het geval van een hoger toetsadvies, gecombineerd met een bijstelling door de leerkracht/basisschool. Tabel 1 laat zien dat het initiële schooladvies en het definitieve schooladvies van de drie cohorten echt verschillend waren, en dat bijstellingen bij alle niveaus van het initiële advies voorkwamen. Omdat er twee factoren betrokken zijn, is de precieze oorzaak achter de geringe meerwaarde van de bijstellingen moeilijk te duiden. Een mogelijkheid is dat de toegevoegde waarde van de eindtoets voor de plaatsing van leerlingen in het vo tegenwoordig beperkt is. Mogelijk was de meerwaarde van de eindtoets in het verleden groter. De afname van de eindtoets heeft er potentieel voor gezorgd dat het initiële schooladvies tegenwoordig meer gebaseerd wordt op leerprestaties in groep 6, 7 en 8 en minder op achtergrondkenmerken van leerlingen wat vervolgens heeft geleid tot een hogere voorspellende waarde van het initiële schooladvies (Naaijer et al., 2016; Luyten & Bosker, 2004). Een aanbeveling uit dit onderzoek is om meer wetenschappelijk onderzoek te doen naar de situaties en factoren die leiden tot een heroverweging en een bijstelling.

In de huidige studie is niet onderzocht of de voorspellende waarde van de schooladviezen anders is voor jongens en meisjes, of anders is voor leerlingen uit verschillende sociaaleconomische milieus. De studies van Dijks e.a. (2020) en Warrens e.a. (2019) naar de voorspellende waarde van het definitieve schooladvies laten zien dat er mogelijk sterke differentiële effecten zijn. Dijks e.a. (2020) laten zien dat er een zeer sterk effect is van het opleidingsniveau van de ouders/verzor-

gers op de schoolloopbaan van de leerling in het vo. Voor ieder onderwijsniveau geldt dat leerlingen met hoger opgeleide ouders/verzorgers vaker opstromen naar een hoger onderwijsniveau en minder vaak afstromen dan leerlingen met lager opgeleide ouders/verzorgers. Warrens e.a. (2019) laten een vergelijkbaar effect zien voor meisjes: voor ieder onderwijsniveau geldt dat meisjes vaker opstromen en minder vaak afstromen dan jongens. Een aanbeveling is daarom om meer wetenschappelijk onderzoek te doen naar verschillen tussen jongens en meisjes en verschillen tussen leerlingen uit verschillende sociaaleconomische milieus.

In deze studie is alleen de gezamenlijke voorspellende waarde van het toetsadvies gebaseerd op vijf eindtoetsen onderzocht. Er kunnen echter systematische verschillen zijn tussen scholen die verschillende eindtoetsen gebruiken (Rijksoverheid, 2020; Veldkamp et al., 2017). Een aanbeveling is daarom om meer wetenschappelijk onderzoek te doen naar de voorspellende waarde van de individuele eindtoetsen en de eindtoetsen op dit aspect te vergelijken.

Een ander onderwerp voor vervolgonderzoek is de voorspellende waarde van gestandaardiseerde toetsen in leerlingvolgsystemen. In het debat over de huidige adviseringsprocedure is een belangrijk discussiepunt of er naast het schooladvies een eindtoets moet worden gebruikt. Mogelijk hebben toetsen die vaker zijn afgenomen en in zekere mate de ontwikkeling van een leerling kunnen weergeven, gecombineerd een hogere voorspellende waarde dan een eindtoets, wat een momentopname is.

Literatuur

- Anderson, L. W., Jacobs, J., Schramm, A., & Splitgerber, F. (2000). School transitions: beginning of the end or a new beginning? *International Journal of Educational Research*, 33, 325-339. doi:10.1016/s0883-0355(00)00020-3.
- Benner, A. D. (2011). The transition to high school: Current knowledge, future directions. *Educational Psychology Review*, 23(3), 299. doi:10.1007/s10648-011-9152-0.
- Bisschop, P., Van den Berg, E., Van der Ven, K.,

- De Geus, W., & Kooij, D. (2019). *Aanvullend en particulier onderwijs. Onderzoek naar de verschijningsvormen en omvang van aanvullend en particulier onderwijs en motieven voor deelname*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Oberon en SEO Economisch Onderzoek. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/10/14/rapport-seo-oberon-aanvullend-en-particulier-onderwijs>.
- Boone, S., & Van Houtte, M. (2013). Why are teacher recommendations at the transition from primary to secondary education socially biased? A mixed-methods research. *British Journal of Sociology of Education*, 34(1), 20-38. doi:10.1080/01425692.2012.704720.
- College voor Toetsen en Examens (2019). *Terugblik 2019: Resultaten Centrale eindtoets 2019*. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://www.centraleeindtoetspo.nl/publicaties/publicaties/2019/11/11/terugblik-centraleeindtoets-2019>.
- De Boer, H., Bosker, R. J., & Van der Werf, M. P. C. (2010). Sustainability of teacher expectation bias effects on long-term student performance. *Journal of Educational Psychology*, 102(1), 168-179. doi:10.1037/a0017289.
- De Raadt, A., Warrens, M. J., Bosker, R. J., & Kiers, H. A. L. (2021). A comparison of reliability coefficients for ordinal rating scales. *Journal of Classification*, in press. doi:10.1007/s00357-021-09386-5
- Dijks, M. A., Warrens, M. J., Fleur, E., Korpershoek, H., Wichgers, I. & Bosker, R. J. (2020). The predictive power of track recommendations in Dutch secondary education. *Pedagogische Studiën*, 97(4), 263-280.
- DUO (2019). *Gemiddelde eindscores bo en sbo*. Opgehaald op 07 december 2021, van https://duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/po/leerlingen-po/bo-sbo/bo-sbo-eindscores.jsp.
- Feron, E., Schils, T., & Ter Weel, B. (2016). Does the teacher beat the test? The additional value of teacher assessment in predicting student ability. *De Economist*, 164, 391-418. doi:10.1007/s10645-016-9278-z.
- Glock, S., Krolak-Schwerdt, S., Klapproth, F. & Böhmer, M. (2012). Improving teachers' judgments: Accountability affects teachers' tracking decisions. *International Journal of Technology and Inclusive Education*, 1, 89-98.
- Hartgers, M., Traag, T., & Wielenga, L. (2021). *De schooladviezen in groep 8: verschillen tussen groepen leerlingen*. Centraal Bureau voor de Statistiek. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2021/de-schooladviezen-in-groep-8-verschillen-tussen-groepen-leerlingen?onepage=true>.
- HP/De Tijd (2017). De verplichte eindtoets moet worden afgeschaft. Geraadpleegd op 07 december 2021, van <https://www.hpdetijd.nl/2017-04-18/stelling-eindtoets/>.
- Inspectie van het Onderwijs (2018). *Rapport De Staat van het Onderwijs 2018; Onderwijsverslag over 2016/2017*. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2018/04/11/rapport-de-staat-van-het-onderwijs>.
- Janssen, L. A., Huitsing, G., Ter Beek, B. & Timmermans, A. C. (2021). Gelijke kansen voor leerlingen met lager opgeleide ouders bij de overgang naar het voortgezet onderwijs?: Onderzoek naar schoolloopbanen en perspectieven van beslissers. *Mens en Maatschappij*, 96(1), 7-30. doi:10.5117/MEM2021.1.002. JANS
- Korpershoek H., Fleur E., Warrens M. J., & Dijks M. A. (2021). Ongelijkheid in de brugklas. *Didactief*. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://didactiefonline.nl/artikel/ongelijkheid-in-de-brugklas>.
- Lek, K. & Van de Schoot, R. (2019). Wie weet het beter, de docent of de centrale eindtoets? *De Psycholoog*, 54(4), 10-21.
- Lenhard, W., & Schröppel, D. (2014). Prediction of Academic Performance Prior to Intersections within a Multi-Tiered School System. *Educational Research and Evaluation*, 20(6), 454-468. doi:10.1080/13803611.2014.975136
- Luyten, H. (2004). Succes in het voortgezet onderwijs: Capaciteiten, inzet of achtergrond? *Pedagogische Studiën*, 81, 151-166.
- Luyten, H. & Bosker, R. J. (2004). Hoe meritocratisch zijn schooladviezen? *Pedagogische Studiën*, 81(2), 89-103.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2014). *Schooladvies toelating voortgezet onderwijs*. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/schooladvies-en-eindtoets-basisschool/>

toelating-voortgezet-onderwijs-gebaseerd-op-definitief-schooladvies.

- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2020). *De overstap van po naar vo. Handreiking schooladvisering*. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2020/12/10/bijlage-2-handreiking-schooladvisering/bijlage-2-handreiking-schooladvisering.pdf>.
- Naaijer, H. M., Spithoff, M., Osinga, M., Klitzing, N., Korpershoek, H., & Opendakker, M.-C. (2016). *De overgang van primair naar voortgezet onderwijs in internationaal perspectief: Een systematische overzichtsstudie van onderwijsstransities in relatie tot kenmerken van verschillende Europese onderwijsstelsels*. GION onderwijs/onderzoek. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://www.nro.nl/kb/405-15-724-overgang-van-primair-naar-voortgezet-onderwijs-in-internationaal-perspectief/>.
- Oomens, M., Scholten, F., & Luyten, H. (2016). *Evaluatie Wet Eindtoetsing PO: Eindrapportage*. Universiteit Twente en Oberon. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://research.utwente.nl/en/publications/evaluatie-wet-eindtoetsing-po-tussenrapportage-conceptversie>.
- Rijksoverheid (2014). *Toetsbesluit PO*. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/besluiten/2014/01/20/toetsbesluit-po>.
- Rijksoverheid (2020). *Handreiking schooladvisering*. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/schooladvies-en-eindtoets-basisschool/documenten/brochures/2020/10/12/handreiking-schooladvisering>.
- Rubie-Davies, C. M., Peterson, E. R., Sibley, C. G., & Rosenthal, R. (2015). A teacher expectation intervention: Modelling the practices of high expectation teachers. *Contemporary Education Psychology*, 40, 72-85. doi:10.1016/j.cedpsych.2014.03.003.
- Ruijs, J. (2020). *Hoe de Cito-toets ongelijkheid moest tegengaan. Al decennia het gevreesde einde van de basisschool*. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://www.human.nl/lees/2020/nov/cito.html>
- Swart, S., van den Berge, W., & Visser, D. (2019, April). *De waarde van eindtoetsen in het primair onderwijs*. Centraal Planbureau. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-policy-brief-2019-03-de-waarde-van-eindtoetsen.pdf>
- Timmermans, A. C., de Boer, H., Amsing, H. T. A., & Van der Werf, M. P. C. (2018). Track recommendation bias: gender, migration background and SES bias over a 20-year period in the Dutch context. *British Educational Research Journal*, 44(5), 847-874. doi:10.1002/berj.3470.
- Timmermans, A. C., Kuyper, H., & Van der Werf, G. (2015). Accurate, inaccurate, or biased teacher expectations: Do Dutch teachers differ in their expectations at the end of primary education? *British Journal of Educational Psychology*, 85(4), 459-478. doi:10.1111/bjep.12087.
- Tolsma, J., & Wolbers, M. H. J. (2010). Onderwijs als nieuwe sociale scheidslijn? De gevolgen van onderwijsexpansie voor sociale mobiliteit, de waarde van diploma's en het relatieve belang van opleiding in Nederland. *Tijdschrift voor Sociologie*, 31(3), 239-259.
- Van de Werfhorst, H., Elffers, L., & Karsten, S. (2015). Onderwijsstelsels vergeleken: leren, werken en burgerschap. *Didactief*. Opgehaald op 07 december 2021, van <https://didactiefonline.nl/artikel/onderwijsstelsels-vergeleken#:~:text=Welke%20stelselkenmerken%20van%20het%20Nederlandse,%20socialisatie%20tot%20zelfstandige%20burgers%3F&text=socialisatie%20tot%20zelfstandige%20burgers>.
- Van Leest, A., Hornstra, L., Van Tartwijk, J., & Van De Pol, J. (2021). Test-or judgement-based school track recommendations: Equal opportunities for students with different socio-economic backgrounds? *British Journal of Educational Psychology*, 91(1), 193-216. doi:10.1111/bjep.12356.
- Van Rens, M., Haelermans, C., Groot, W., & Maassen van den Brink, H. (2018). Facilitating a successful transition to secondary school:(how) does it work? A systematic literature review. *Adolescent Research Review*, 3(1), 43-56. doi:10.1007/s40894-017-0063-2.
- Van Rooijen, M., Korpershoek, H., Vugteveen, J., & Opendakker, M. (2017). De overgang van het basis- naar het voortgezet onderwijs en de verdere schoolloopbaan. *Pedagogische Studiën*, 94(2), 110-134.
- Veldkamp, B., Schildkamp, K., Keijsers, M., Visser, A., & de Jong, T. (2017). *Verkenning*

data-gedreven onderwijsonderzoek in Nederland. Universiteit Twente. Geraadpleegd op 07 december 2021, van <https://onderwijsdata-bank.nl/100788/verkenning-data-gedreven-onderwijsonderzoek-in-nederland/>.

Warrens, M. J., Dijks, M. A., Fleur, E., & Korpershoek, H. (2019). Schooladvies: de leerkracht weet het beter. *Didactief*. Opgehaald op 07 december 2021, via <https://didactiefonline.nl/artikel/schooladvies-de-leerkracht-weet-het-beter>.

Auteurs

Paula Hebbink is een Research Master-student aan de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. **Matthijs Warrens** is adjunct hoogleraar aan de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. **Erik Fleur** is senior onderzoeker bij Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Monique Dijks is promovenda aan de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. **Hanke Korpershoek** is adjunct hoogleraar aan de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen.

Correspondentieadres: Paula Hebbink, GION onderwijs/onderzoek, Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen, Grote Rozenstraat 3, 9712 TG Groningen, Email: paulahebbink@hotmail.com

Abstract

The predictive power of the initial track recommendation, test track recommendation and final track recommendation in Dutch secondary education

In the Dutch education system, two indicators are used to place students in a fitting track in secondary education: a track recommendation by the primary school and a track recommendation based on a standardized attainment test. The school provides the student with an initial track recommendation; subsequently the standardized

test is made. The initial track recommendation can be adjusted to a higher final track recommendation when the track recommendation based on the standardized test is higher. This study investigates to what extent the initial track recommendation, in comparison to the final track recommendation and the track recommendation based on the standardized test, predicts educational attainment after three years of secondary education, for three recent cohorts with population data. For all educational levels and cohorts, it holds that the initial and final track recommendations are better predictors of the educational attainment after three years of secondary education than the standardized test.

Keywords: transition, track recommendations, standardized achievement tests, primary school, secondary school, predictive validity